

SAMFUNDET
FÖR
NORDISKA MUSEETS
FRÄMJANDE.
1891 och 1892.

*Det frö må spira vida,
som föll i edra bröst,
och mana sent och tida
med Sverges egen röst.*

CARL SNOILSKY.

MEDDELANDEN,
UTGIFNA
AF
ARTUR HAZELIUS,
SAMFUNDETS SEKRETERARE.

STOCKHOLM 1894.
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

4.

Om smöjning och därmed befryndade bruk.

Ett försök att genom jämförelse med motsvarigheter hos andra folk framvisa innebörden af en svensk fornsed.

De olika formerna af folktro och därmed förenade bruk beherskas, huru fria och godtyckliga alster af ett folks fantasi de än vid flyktigare bekantskap synas vara, också de af en viss lagbundenhet; äfven för dem ligger en mer eller mindre medvetet följdriktig tankegång till grund, om ock denna under tidernas lopp småningom fördunklats. Genom en granskande jämförelse mellan sådana olika uppenbarelser af öfvertro, som förråda släktttycke sins emellan, torde man därför, åtminstone i åtskilliga fall, kunna få den genomlöpande tanketråden tämligen utredd, och graden af deras inbördes frändskap tydliggjord. Följande uppsats är ett försök att enligt detta förfaringsätt förklara ett i Sverge och äfven annanstädes förekommande öfvertroiskt bruk, hvilket, så vidt oss är veterligt, hittills varit för litet i dess helhet och sammanhang uppmärksammat, och hvars betydelse till följd däraf blifvit, antingen missförstådd eller ock alt för föga bestämd till sin verkliga innebörd.

Bland medel af vidskeplig art, som tillgripits mot »engelska sjukan» eller *skerfvan* (*rachitis*), har författaren i en liten uppsats

om »Behandling för engelska sjukan på 1850-talet»¹ omnämmt seden att smöja² (genomträda) det sjuka barnet mellan pinnarna i en stege. Att emellertid detta tillvägagående, lika litet som flere andra bland så väl här nedan uppräknade som till följd af deras urartande i denna uppsats förbigångna smöjningsformer, är det ursprungliga eller ens något af de ursprungligare, torde af det följande framgå.

I sin intressanta bok *Bidrag från vår Folkmedicins Vidskepelser till kännedomen om våra äldsta tider*³ omnämner bibliotekarien J. V. Broberg, hvilken där sätter smöjningen i sammanhang med den hemlighetsfulla kraft, som i alla tider tillskrifvits ringformen, bland andra smöjningsätt det att träda den sjuke genom en vagnsele — ett tillvägagående, som erinrar om det finska bruket att träda sjuka barn tre gånger genom upp- och nedvända »hästrankor»⁴ — samt anmärker, att redan i Rigveda ett botande af slikt slag finnes omtaladt, då det om åskguden Indra heter:

Genom vagnen och dess spann,
genom oket, allsmäktige,
drog du Apala tre gånger,
och ren som sol'n blef hennes hud.

Nära besläktadt med dessa förfaringsätt är väl möjligen också det indiska bruket att träda den sjuke genom ett hjul.⁵ Alla dessa här nämnda sätt torde nämligen genom en föreningslänk, för hvilken vi genast skola redogöra, kunna härledas ur den i det följande framställda seden att smöja genom träd. Länken mellan omtalade smöjningsredskap och detta sistnämnda utgöres nämligen, mena vi, af de af naturen bildade träringar, hvilka man, när sådana anträffats

¹ Se *Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande* 1890. Stockholm 1892. S. 30 o. f.

² Isl. *smegia*.

³ Stockholm 1878. S. 54, 55.

⁴ J. W. MURMAN: *Några upplysningar om Finnarnes forna vidskepliga bruk och trollkonster*. Se *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen* 1854. Helsingfors 1855. S. 288.

⁵ (K. A.) HOLMBOE: *Om et overtroisk Middel til at fjerne Sygdom og Synd*. Se *Forhandlinger i Videnskabselskabet i Christiania Aar 1864*. Kristiania 1865. S. 121 o. f.

å ännu rotfast träd, därifrån bortskilt och sedan använt för smöjning och dylik vidskepelse. En beskrifning, om huru dessa brukas, förekommer i *Svenska turistföreningens årskrift för 1893*¹, och kunna vi icke afhålla oss från att här med några utlämningar anföra nämnda skildring. Iakttagelsen gjordes i Sörfors i Ume socken i Västerbotten den 3 juli 1875. »Det som först mötte vår blick», säger reseskildraren, »vid inträdet i det stora köket, hvardagsstugan på landet, var en *ögla* af trä, 25 centim. hög, som stod mellan tvänne köksstolar. Längre fram midt för fönstret stod en vagg med ett barn i, men ack, hvilket barn! Så magert och uselt, att det såg ut som ett skelett; där det skulle vara tjockt var det smalt och tvärtom.² — Detta barn »födt i julas» var alltså sjukt, men i stället för att söka läkare eller annan mänsklig hjälp, skulle det nu, för att bli friskt, trädas tre gånger genom denna ögla, som på folkspråket kallas *valbundet*, en söndags kväll och två torsdags kvällar å rad; under tiden skulle valbundet stå mellan två stolar, så som vi funno det.» I förbigående må här äfven omnämnas ett egendomligt bruk bland finnar af ett slags slika ringar, hos dem kallade *luomarengas* (af *luoma*, skapelse, och *rengas*, ring). Dessa brukas enligt en anteckning af jägmästaren H. Samzelius, hvilken från Jukkasjärvi socken i Torne lappmark förskaffat Nordiska museet ett par dylika, äfven för botande af boskapsdjur, men då för dessa en ring, nog stor att smöjning skulle kunna ske, naturligtvis icke kan anskaffas, går man i t. ex. följande fall till väga sålunda. Lider ett kreatur af urinstämna, hålles djurets urin, från hvilken man tydligen anser plågan härleda sig, trenne gånger genom en *luomarengas* och ingifves, sedan han därigenom, såsom man anser, förlorat sina onda egenskaper, kreaturet som dryck för att nu utan men och smärta förnya sitt omlopp genom djurets kropp.³

¹ Stockholm 1893. Se en uppsats af J. O. HÖGSTADIUS. S. 27 och 28.

² Barnet var altså, hvad man i många orter kallar en *bortbyting*, d. v. s. ett barn, som man anser, att de underjordiska bytt ut i stället för det rätta, hvilket de tagit till sig.

³ G. O. HYLÉN-CAVALLIUS omnämner i *Wärend och Wirdarne* (D. 1. Stockholm 1864. S. 401) efter Sunnerbo härads dombok för 1610 äfven en smöjning af mat, hvilken skedde genom jord, (se om jordsmöjning längre fram!) för återställande af slocknad kärlek.

Oftare, än såsom i det föregående ommäls, skedde eller sker dock smöjningen på andra och tvifvels utan mer ursprungliga sätt, nämligen dels genom växande träd, hålst med af naturen, men stundom äfven med af människohand bildad öppning tvärs genom stammen, dels genom hål, som tillfälligtvis eller afsiktligt uppstått i marken. G. Djurklou omtalar¹ såsom det i Södra Unnar-ryd i Småland för bäst ansedda medlet mot »skerfvan» bruket att draga barnet tre gånger baklänges genom ett klufvet och med en grof kil i sär hållet lefvande aspträäd, och G. O. Hyltén-Cavallius² omnämner från Varend samma sed för *träd-skerfvan* samt upp-lyser dess utom, att barnet skall vara naket, att smöjningen bör ske en torsdagsmorgon, samt att utom asp äfven ek användes. Det i Småland förherskande bruket synes altså hafva varit att trädä barnet genom en med konst frambragt öppning i trädet; från någon annan del af vårt land har, oss veterligt, sådant icke blifvit antecknad, utan har man där begagnat sig af naturliga öppningar i träden. R. Dybeck omtalar och afbildar i *Runa*³ en i Dingtuna socken i Västmanland befintlig, vida beryktad ek med ett aflångt genomgående hål i stammen, sju fot från marken, genom hvilket man plägade draga sjuka barn, hvadan trädet allmänt kallades »smöjeka».⁴ I ett äldre häfte af *Runa*⁵ anför dess utom samme forskare en i medlet af 1600-talet i Kogereds socken i Skåne upptecknad sägen, som förmäler, att allmogen där fordom »upprättat ett kårs, och kallat Böketoffta Gud, hvarvid ett trä finnes än i denna dag och står i Böketoffta ängar $\frac{1}{8}$ miöl ifrån Kogereds by; hvarigenom de dragit sina sjuka barn».

Af anförda källor framgår, att smöjning genom träd förekommit åtminstone i Skåne, Småland och Västmanland; och att denna vid-

¹ G. DJURKLOU: *Unnarsoarnes Seder och Lif*. Stockholm 1874. S. 36.

² G. O. HYLÉN-CAVALLIUS: *Warend och Wirdarne*. Stockholm 1864, 1868. D. I. S. 400.

³ R. DYBECK: *Runa. En skrift för Nordens fornvänner*. Stockholm 1874. S. 3 och 4.

⁴ Denna ek kvarstår ännu och finnes å Hallsta egor. Enligt bref 1893 till Nordiska museet från kyrkoherde C. A. Norman i Dingtuna.

⁵ R. DYBECK: *Runa. Antiquarisk tidskrift 1845*. Stockholm 1845. S. 79.

skepelse än i sista tid, ja troligen än i dag, idkas i sistnämnda landskap likasom äfven i Uppland, det är författaren väl bekant. Så fans i Norrby socken i Fjärdhundra för icke många år sedan en tall, hvars stam omkring fyra fot från roten delat sig i två grenar, hvilka sedan åter hopvuxit, så att de bildade en aflång öppning, som begagnades till detta ändamål. Sannolikt återfinnes bruket äfven i andra orter af vårt land, ehuru det icke blifvit vidare uppmärksammat. Anmärkas bör, att man icke tycks fästa sig vid något visst trädslag. Förut hafva här nämnts asp, ek och bok; de två slika träd författaren haft tillfälle att se hafva varit tallar.

Äfven under en trädrot, som delvis höjt sig ofvan marken eller ock medelst en därunder insatt kil böjts upp, så att han bildat en hvalfformig öppning, smöjdes barn; och man har, enligt hvad muntligen meddelats författaren, exempel på, att härvid olyckor inträffat, därigenom att det under roten anbragta stödet rubbats, så att roten fälts ner. Vid denna sista art af smöjning, hvilken återfinnes äfven bland svensk allmoge i Finland¹, trädde altså barnet mellan trädet (trädets rot) och marken.

I andra fall åter trädde den sjuke genom den öppning, som bildats af mot hvar andra lutande stenblock.² Detta sätt, äfvensom ett annat därmed nära besläktadt, nämligen smöjning genom en af ett större hål genomborrad sten, synes, att döma af här förut åberopade föredrag af professor Holmboe, vara den i England och Frankrike mest förekommande arten, af hvad vi här funnit för godt att i brist på annan lämpligare benämning fortfarande kalla smöjning. Så väl de nyss omtalade mot hvar andra lutande, liksom äfven de genomhåliga stenarna kallas enligt nyss angifna källa *tolmen*, hvilket tydligen är samma keltiska ord som det *dolmen*³,

¹ A. O. F. (FREUDENTHAL): *Skrock och vidskepliga bruk hos svenska allmogen i Vasabygden*. Särtryck. Helsingfors 1883. S. 13 och 14.

² J. V. BROBERG: *Anf. arb.* S. 54 och 55.

³ Af *daul*, bord, och *men*, sten. I England kallades de fordom allmänt *cromlech*, d. v. s. kretssten. Se H. H. HILDEBRAND: *De förhistoriska folken i Europa*. Stockholm 1880. S. 69, noten. Sammanställs med detta följande ord af Peschel, framgår liktydigheten mellan *tolmen* och *dolmen* alldeles klart. »Im keltischen Europa»,

hvilket franske fornforskare antagit som benämning å de grafvar från stenåldern, som vi i Norden kalla *dösar*. Dessa liksom äfven hällkistorna hafva ofta i många land alt ifrån Norden och västra Europa ända bort till Indien en af sidostenarna genombruten af en rund öppning, hvadan det är påtagligt, att den af Holmboe efter M. Cambry omtalade smöjningen genom »Stene med et Hul igjennem (*pierres trouées*)» ursprungligen stått och väl fortfarande står i samband med dylika forngrafvar.

Men ej blott under rötter och stenar, äfven genom öppningar i själfva marken var det mångenstädes sed att träda det sjuka barnet, ja i vissa orter undergingo äfven fullvuxna personer denna kur. Härvid uppskars vanligen i gräsmattan en lång, smal, med hvardera änden vid den öfriga vällen fasthängande remsa. Denna lyftes sedan upp midtpå, och stöd ställdes under, hvarpå den sjuke trädde eller kröp genom den så uppkomna öppningen. I Finland återfinnes detta bruk enligt J. W. Murman¹ under följande form. »Alla sjukdomar», yttrar nämde sagesman, »som äro förenade med dragande värk, utan några yttre kännetecken, kallas med ett gemensamt namn *Kalma*»² och botas sålunda. »Man uppskär från jorden tre torfvar, så att hvar och en af dem bildar en båge, den sjuke afkläder sig och kryper under dem. Här läsas några besvärjelser och välsignelser.» I Varend botar man enligt Hyltén-Cavallius³ *jordskerfvan* hos barn på det sätt, »att föräldrarne, en thorsdagsmorgon innan sol går upp, tigande och fastande gå bort till en hög åkerren, som må sökas *norrut* ifrån stugan, gräfvå håll under jordtorfvan, och sedan tre gånger föra barnet igenom öppningen». Enligt Broberg⁴ lades i vissa orter stundom en jordtorfva öfver en grop. I Södra Unnaryds socken i Småland har man för *vätta* (mattighet)

säger den tyske etnografen, »begegnen wir den Steinkreisen als Andachtsstätten und den trilithischen Cromlechs oder Steintischen, die entweder als Opferstätten dienten oder *unter denen der Gläubige hindurchkriechen sollte.*» (Kursiveradt af denna uppsats förf.) O. PESCHEL: *Völkerkunde*. 6 Aufl. Leipzig 1885. S. 261.

¹ Förut anförda uppsats i *Suomi* 1854. S. 304.

² Betyder: »död, dödens genius, liklukt.» F. AHLMAN: *Svensk-finsk och finsk-svensk ordbok*. Helsingfors 1874.

³ G. O. HYLÉN-CAVALLIUS: Anf. arb. D. I. S. 400 och 401.

⁴ J. V. BROBERG: Anf. arb. S. 55.

plägat följande mindre omständliga förfaringsätt, hvilket emellertid tydligen är mycket nära befryndadt med eller rättare sagdt blott en afvikande form af föregående. Man uppskar en torfva, hvarefter den sjuke stälde sig på det blottade stället af marken med torfvan på sitt hufvud och kvarstod så, tills en formel blifvit uttalad, då torfvan noga återlades på sin ursprungliga plats.¹ För vårt ämne upplysande är slutligen en sed, som Broberg efter *Nya Vermlands-tidningen* för 1876 i en not² anför, nämligen att man till botande af *jordsoget* (*rachitis*) äfven kan sy en gjord (gördelformig ring) af lump och fylla honom med mull samt föra den sjuke tre gånger genom denna jordfyllda gjord, hvarefter fyllnadsämnet bör omsorgsfullt läggas till baka på sin gamla plats.³

Den, som vet, huru vårt språk är besläktadt med sanskrit och därur uppspirade indiska munarter, samt känner våra gudasagors frändskap med hinduernes, skall nog icke särdeles förvånas, om man hos dessa våra fjärran anförvandter träffar likheter till folkbruk af ett så fornt kynne som de, med hvilka vi här sysselsätta oss. Detta är också förhållandet. Ej blott den här förut berörda i en så forntida bok som *Rigveda* omtalade seden att träda den sjuke »genom vagnen och dess spann» samt »genom oket» erinrar bland indiska religiösa bruk om vår nordiska smöjning, utan vi anträffa i Indien äfven motsvarigheter till de andra formerna af nämnda öfvertro.

Indela vi smöjningsätten i två hufvudgrupper, nämligen i hvad vi skulle vilja kalla *smöjning genom trä* och *smöjning genom jord* — i förhållande till dessa två hufvudafdelningar anse vi alla plägseder af ifrågavarande slag kunna antingen underordnas såsom afarter eller inordnas såsom mellanformer — finna vi hos hinduerne en motsvarighet till den förra gruppen i det sätt att gå genom *joni*, »kvinlighetens mystiska symbol», och sålunda rena sig, som

¹ Meddeladt af amanuensen P. Vistand. Hyllén-Cavallius omtalar i förut anf. arb. (D. I. S. 400) ett sätt att bota kreatur, hvilket synes stå här framställda förfaringsätt mycket nära.

² J. V. BROBERG: Anf. arb. S. 55.

³ Om jords verkan säger Hyllén-Cavallius, att »all slags *förgerning* af *jord-vättar* och af *dödingar* botas med jord och jordtorfvor». G. O. HYLLEN-CAVALLIUS: Anf. arb. D. I. S. 400.

enligt Birdwood¹ tillgår sålunda. Den hindu, som skall genomgå reningsceremonien, sitter tämligen länge i en hålighet i ett träd, hvilken till formen något liknar sinnebilden, eller ock kryper han, i fall han lyckats finna en nog stor spricka i en stam — något som anses synnerligt lyckosamt — tvärs igenom denna. Härmed skall, säger Birdwood uttryckligen, en ny födelse betecknas. Vi tro oss med följande anförande ur professor V. Rydbergs *Undersökningar i germanisk mythologi*² kunna, om ock tills vidare blott tillnärmelsevis, förklara detta åskådningsätt. »Idéen om den organiska världen hvilande i ett frökorn och utvecklande sig därur har oundvikligt förbundet sig med idéen om att världen har ur detta frö uppvuxit som ett ofantligt, allt bärande, allt öfverskyggande, allt fostrande och närande träd. Det finnes starka skäl att antaga, att språkutvecklingen gifvit phantasien första anledningen att skapa denna sinnrika och sköna myth. Ur det ariska rotordet *bhu*, vara, varda, har nämligen bildat sig *bhúman*³, som betydtt på en gång tillvaro, väsen och växt och som i sanskrit återfinnes i betydelsen tillvaro, väsen, den tillvarande världen. Uttrycken för växt och värld ha här skjutit upp ur samma rot.» Af detta anförande framgår, att i det för nordbor och hinduer gemensamma urspråket träd, tillvaro och sannolikt äfven värld en gång betecknats med samma ord. Nordbon lika väl som hinduen kunde altså — man erinre sig Yggdrasilsmyten — i ett träd se en sinnebild af världen eller kanske ursprungligen blott jorden⁴ såsom det för en mindre utvecklade åskådning i motsats mot den »tomma» luftrymden påtagligast varande och genom att passera därigenom, såsom vi längre fram ämna söka vidare visa, anse sig födas på nytt.

Vi vända oss nu än en gång till den andra hufvudgruppen af smöjningsätt, »smöjning genom jord», och de former, som därmed

¹ G. BIRDWOOD: *Indiens konstslöjd. På svenska utgifven af H. Hildebrand.* Stockholm 1892. S. 34 och 35.

² Stockholm 1886 och 1889. D. II. S. 12.

³ Ordstammen härtill återfinnes i en stor del germanska språk i betydelsen träd: fornsachs. *bôm*, fornhögtysk. *poum*, högtysk. *baum*, holl. *boom* m. fl. samt i öfverförd bemärkelse i det svenska *bom*, det engelska *boom*.

⁴ Jfr. sanskrit *bhúmi* f., jord, land.

kunna sammanställas. Äfven till dem finna vi motbilder i Indien, med hvilkas tillhjälp vi skola söka närmare förklara hit hörande ceremoniers sinnebildliga betydelse. I den här förut återopade afhandlingen af Holmboe omtalas efter engelsk källa, att på ön Bombay vid Indiens västra kust finnes en flat klippa, hvari är en klyfta, från hvilken en underjordisk gång leder ned mot hafvet. Detta ställe bruka hinduerne för att rena sig från sina synder, i det de gå in i öppningen nedtill, tränga sig fram genom hålvägen och komma ut upptill. Vidare omnämner denne vetenskapsman, att någonstades i nordliga Indien finnes en genomhålig sten, kallad »Koens Mave»¹, genom hvilken otaliga människor pläga passera. Detta motsvarar tydligen så väl den svenska seden att för sjukdoms botande — sjukdom och synd äro i folkmedvetandet ofta samhöriga begrepp² — träda barn genom hål under stenar likasom äfven det engelska och franska bruket med de så kallade dolmen eller tolmen.

Ett för Indien egendomligt bruk af hithörande art, hvilket vi af skäl, som strax skola visas, anse härleadt ur »smöjning genom jord» och därför sammanställa med det sist anförda såsom en därur framgången form, är slutligen den art af joniceremoni, som Birdwood i förut anlitade arbete sid. 35 beskriifver, och som består i att passera genom en gjuten ko. Enligt nämde författare lät sålunda fursten af Maratha i slutet af 1700-talet, då han lidit ett nederlag mot engelsmännen, draga sig genom ett kobeläte af rent guld för att på detta sätt återvinna gudarnes ynnest, och om furstarne af Travancore förmäles, att de ännu i dag före uppstigandet på tronen underkasta sig denna ceremoni, hvarigenom de blifva likstälde med bramanerne.

Äfven denna sed finner, likasom den joniceremoni, som består i att krypa genom ett hål i en trädstam, sin förklaring i språkliga förhållanden. På yngre sanskrit heter jord *go*, ett ord, som ter samma rot som det forngrekiska *Gaia*, jord, jordens gudinna, och

¹ Vi våga framkasta en förmodan, att det norska *mave* här är en öfversättning af ett engelskt *womb*. Uttrycket bör på hinduiska i så fall, såsom af det följande skall framgå, sannolikt äfven kunna betyda *jordens kved*.

² Man erinre sig t. ex. Johannes evangelium. Kap. 9. V. 1 och 2.

det fornnordiska *Göja*, jordens gudinna, af hvilken årets andra månad, *Göje månad*, har sitt namn. Men *go* betyder på sanskrit äfven ko.¹ Nu är det ett hos ariska folk allmänt och äfven hos många andra folk förherskande åskådningsätt — så kalla till och med esterne sig själfve *tallopøg*, jordens söner² — att betrakta jorden såsom »allas vår moder», ur hvilkens sköte vi framgå för att dit återvända. Till grund för de olika slagen af joniceremoni och i sammanhang därmed äfven för den nordiska smöjningen i hennes alla former synes oss altså ligga den uppfattningen, att den, som underkastade sig dessa bruk, ännu en gång genomgick allmodern jordens sköte och därigenom på nytt föddes till en bättre och fullkomligare varelse, än han förut var. Det fornnordiska förfaringsättet vid fostbrödralags ingående bekräftar denna tolkning. Likasom vid smöjning under jordvall uppskar man äfven därvid en, stundom tre torfvor, så att ändarna fortfarande fasthängde vid marken, och under dessa torfvor blandade de blifvande fostbröderne sitt blod, hvarpå marken återställes i sitt ursprungliga skick. De, som genomgått denna ceremoni, hade sålunda kommit i blodsfrändskap med hvar andra hos deras gemensamma ursprung och därigenom ingått ett förbund, som till och med var starkare än något annat blodsband.³

Men jordens sköte var äfven de *underjordiskas* eller *vättarnes* boning. Alt häntyder på, att man med de underjordiska ursprungligen menat de döda, de, som återvändt till sitt ursprung, den jord, hvaraf de kommit. I den mån den meningen slog rot, att sjukdom härledde sig från dessa väsenden, hvilka sålunda ville taga den sjuke till sig, och detta torde hafva skett långt till baka i en gräaste forntid, måste man också hafva kommit på den tanken att offra till dessa fruktade makter,⁴ och då den till grund för alt hvad

¹ V. RYDBERG: *Undersökningar i germanisk mytologi*. Stockholm 1886, 1889. D. II. S. 22. A. FICK: *Vergleichendes Wörterbuch m. fl.*

² *Ymer. Tidskrift utgifven af Svenska sällskapet för antropologi och geografi*. Stockholm 1887. S. 28.

³ A. E. HOLMGREN: *Nordbon under hednatiden*. Stockholm 1852, 1854. D. II. S. 514.

⁴ Att de dödas andar dock icke under alla förhållanden betraktades med räddhåga, framgår däraf, att de ofta blefvo de efterlevandes skyddsandar: *vård* för den enskilde, *tomte* för huset och familjen. — Om mindre odlade folks uppfattning af de

offer heter liggande tanken alltid varit den att med en frivilligt erbjuden »pars pro toto» ställa den makt till freds, hvilken man ville försona, måste offret vid smöjning följdriktigt, så vidt detta var möjligt, utgöras af delar af den sjuke. Ännu så sent som i mars 1892 omtalar också en i flere tidningar intagen underrättelse från Västergötland en smöjning under roten af en björk »tre gånger motsols», hvarvid naglar af barnets fingrar och tår äfvensom en del af dess hår nedlades under björkroten, som därpå öfvertäcktes med jord.

Såsom ses, ter smöjningen sålunda icke blott en underliggande tanke på en pånyttfödelse, utan från en annan sida betraktad också en mer eller mindre klar bitanke på en uppståndelse från de döda i en förbättrad gestalt. Den sjuke, som genomgick smöjningen, passerade icke blott ännu en gång jordens sköte och föddes sålunda på nytt, han besökte äfven de dödas rike och återvände därifrån, såsom man hoppades, fri och renad från det onda, som förut vidlådit honom. Till bekräftelse af denna slutsats må ännu några anföranden tillåtas. Holmboe uppgifver i sitt förut här återopade föredrag, att man i Jylland på så kallade kloka gum-mors inrådan skall hafva för sed att föra de sjuka till kyrkogården och där uppskära en större torfva, i hvars midt göres ett stort hål, samt genom denna öppning sedan draga den sjuke från undersidan af torfvan mot grässidan. Ett liknande bruk har äfven förekommit i Småland enligt Hyltén-Cavallius, som förmäler, att om ett barn, därigenom att dess moder såsom hafvande sett lik utan att taga därpå, »fått *Lik-skerfvan*, så botas det genom att på prim, tigandes och fastandes taga barnet naket ned i en graf». ¹ Äfven den i Sverge flerstädes förekommande vidskepelsen att smöja under en likkista eller en likbår, ² vid hvilket sätt man synes mer hafva tagit fasta på den fornärfda smöjningens andemening än yttre om-

hädangångnes andar se t. ex. K. BAHNSON: *Etnografien fremstillet i dens hovedtræk*. Kjöbenhavn. Under utgifning. S. 123.

¹ G. O. HYLÉN-CAVALLIUS: Anf. arb. D. II. Tillägget. S. XLIV.

² J. V. BROBERG: Anf. arb. S. 56, noten. G. O. HYLÉN-CAVALLIUS: Anf. arb. D. I. S. 402.

klädnad, motsäger icke här föreslagna tydning. Ja, det här förut omtalade franska och engelska, sannolikt sedan en forn hednatid nedärfda smöjningsättet genom en dolmen medför enligt folkligt tänkesätt, åtminstone i dess ursprungligare form, äfven det ett den sjukes besök hos de döda, och vi hålla för troligt, att i älsta tider meningen varit denna med all »smöjning genom jord». Af här ofvan behandlade öfvertroiska bruk visar denna sistnämnda art — särskildt i dess form af grafsmöjning — alla kännetecken på att vara den älsta och ursprungligaste af de många ända till oigenkänlighet gränsande former, som den urgamla ceremoni vi här kallat smöjning under tidernas lopp iklädt sig — vare sig detta skett genom glömska af den ineliggande betydelsen eller genom en alt mer invecklad sinnebildande omgestaltning.

EDVARD HAMMARSTEDT.

